

Százötven éves a komáromi bankó

Az 1848-as márciusi 12 pontos nemzeti követelésnek két olyan kiemelése volt, melyek jövőbemutatóan határozták meg a magyar nemzet függetlenségének esélyét: az 5 és 9. pont. Az előző, a *nemzeti őrsereg megszervezését* követelte, míg az utóbbi a *nemzeti bank felállítását* tűzte ki céljául. Sarkalatos pontjai voltak ezek a célok a nemzeti szuverenitás útjára lépett magyarságnak. Hadsereg nélkül ugyanis nincs függetlenség, a hadsereg megszervezése pedig anyagi fedezet nélkül lehetetlen.

1848. május 17-én a felelős magyar miniszterium felhívást bocsátott ki az első tíz honvédszászlóalj felállítására, „*Magyarországban tanyázó sorkatonasághoz*” címmel. A zászló alá léptettek díjazása a következő volt: Minden felesküdtöt közvitéz kapott 20 forint foglaló pénzt, zsoldja naponta 8 krajcár volt. Tizedesnek tizenhat, őrmesternek huszonnégy krajcár járt naponta. Beöthy Gáspár híressé vált naplója alapján tájékoztatást kapunk a tisztí illetményekről is: „Június 14-én Latzi fiam mint Auditor főhadnagyi ranggal megérkezvén s a 98. és 99. No. Zászló aljakhoz rendeltetvén, a 600 pftnyi évi fizetése a többi járadékaival együtt Június 1-jétől számíttatik.” Az új magyar pénz, a „Kossuth bankó”, vásárló értékéről is tájékoztat a nevezetes napló, amikor így ír: „Június 25-én Szeg Sárga színű, és Sárga nevű rudas lovat vettem 125 pft.” Kossuth, mint a kormány pénzügyminisztere, tárcáját mindössze 400 000 forinttal vette át. Ez pedig elenyésző összeg volt a felállítandó hadsereg ellátására. Kossuth ezért elhatározta az új bankjegy kiadását. Ez az ún. *Kossuth bankó*. Mindehhez azonban nemesfém alapot kellett teremteni. Ahogy ezt akkor mondták: „*ércalap*”. A kormány felhívással fordult az ország polgárságához, a nemesfémek felajánlására. Megindult a gyűjtés a szabadság védelmére. A koldus a rézkrajcárját, a szekeresgazda ezüstgombját, a nemes úr arany forintját tette a haza oltárára. Az egykori krónikás a nemzeti áldozatkészségnek e szép példáját a következőkben örökítette meg: „...a május 20-án, a múzeum udvarán tartott népgyűlés alkalmával Rottenbiller polgármester, a felszólítás felolvasása után 200 frton kívül rögtön felajánlotta s letette az óráját lánczostól s pecsétgyűrűstől, őt követte a nemzeti kaszinó 20 000 pfttal, gróf Széchenyi István egy mázsa ezüsttel, Woldainer két láda arany- és ezüst-neművel, gróf Zichy Manó öt mázsa remekmű ezüstneművel, s öket követte azután az egész ország, úgy hogy az ajándékok összege csakhamar milliókra ment.”¹

Innen már csak egy lépés volt az önálló magyar pénz – a Kossuth bankó – megjelenéséig. A gyűjtési akció eredményeként Kossuth Lajos, mint pénzügyminiszter, szerződést kötött a Pesti Kereskedelmi Bankkal, melynek értelmében a kormány kötelezte magát, hogy aranyban és ezüstben 5 millió forintot tesz le. A bank pedig fedezet ellenében 12 6/2 millió forintot bocsát ki bankjegyekben. Így jött létre a híres „Kossuth bankó”.

Előbb kisebb címletek 2 forint, 5 forint, majd nagyobb is megjelent, a 10 forintos. A pénzügyi és politikai helyzet fokozódó komolyságára utalnak a kilátásba helyezett büntetési szankciók, hamisítás esetére. A korábban megjelent 2 forintos hamisítása 8 év börtönnel járt, viszont az 5 forintos esetében már 15 esztendő volt kilátásba helyezve. Valamennyi pénzjegy értékéme és a büntetési klauzula szövege öt nyelven íródott.

A külvilágtól elzárt Komárom városa

Windischgrätz tábornok mintegy 50 ezer főnyi hadseregével, a Duna jobb partján indul támadásra. A folyó bal oldalán pedig Neustädter tábornok nyomult előre, kb. egy dandárnyi erővel. A Duna két partján zajló hadműveletek összehangolását kívánja szolgálni az alábbi osztrák hadparancs:

„A főhadseregarancsnokság (Windischgrätz) utasítása Kempelen altábornagynak Pozsonyba.

Oroszvár, dec. 22.

Csapataink felállítását illetően szükségesnek tartom, hogy értesítem Önt a Neustädter-dandárra és Simunich altábornagy hadosztályára vonatkozó rendelkezésekről.

¹ *Brankovics György: A magyar szabadságharc története. Méhner Vilmos-féle Könyvkiadóhivatal. Bpest, 72. old.*

Miközben a hadsereg zöme a Duna jobb partján Győr irányába nyomul előre, ugyanakkor Neustädter tábornok a Csallóközben a Duna bal partján hasonló magasságban vonul előre Komárom ellen.²

Az abszolút erőfölényben levő osztrák hadsereg támadásának, a hiányosan felszerelt és kiképzetlen – magyar honvédsereg nem tudott ellenállni. Görgey – aki a schwechati vereség után átvette a parancsnokságot Móga tábornoktól – a lassú visszavonulás taktikáját követte, de Komáromot felkészítette az ellenállásra, a hosszú ostromra. December 18-án, a hadügyminiszter rendeletével, a város összes iskoláját lefoglalják hadikórház céljaira. Élelmet, takarmányt, lőszert, védősereget összpontosítanak a városban.

Kossuth még 1848. november 4-én Pozsonyban adja ki a magyar és német nyelvű felhívását, melynek értelmében – számolva Windischgrätz támadásával – felszólítja Dunántúl közigazgatási vezetőit, kormánybiztosait, az élelmiszerek és takarmánynemük azonnali felvásárlására. Kossuth egyúttal intézkedik, hogy a felhalmozott készleteket Komárom várába szállítsák.³

Komáromot az osztrák csapatok 1848. december 29-én érték el. A vezénylő tábornok Ács községben állította fel főhadiszállását, és innen küldte az első parlamentert, a város átadását követelve.

Komárom várának parancsnokától, Majtényi tábornoktól, a hadikövet, Bach őrnagy elutasító választ kapott. Ezután Wrba tábornok tovább folytatta útját Buda felé, Ramberg tábornokot hátrahagyva az ostromra. S ezzel el is érkezünk Komárom – a Duna Gibraltárjának – ostromához.

Az országos gyűjtésre való felhívásnak Komáromban is megvolt a fogantatója. Ide kell sorolnunk Jókai Mór felajánlását is, aki Pesten a „Radical-kör” ívén legelől található. Jókai e dokumentum szerint három éven át havonkénti 5 frt fizetésre kötelezte magát.⁴

Komárom tehát felkészült az ostromra. A kormány és a nemzetgyűlésnek Pestről való távozása után szigetként maradt magára a város, az ellenséges túlerő tengerében. A polgármester és a városparancsnok megtették a szükséges intézkedéseket, számolva azzal, hogy a város esetleg hónapokra el lesz vágva a külvilágtól. Feltöltötték a raktárakat, a pincéket. A környékről minden élelmiszert és takarmányt a városba, illetve a várba szállítottak. S aminek megmentésére már nem volt idő – azt a háború könyörtelen törvényei szerint – elpusztították. Erről tanúskodik Beöthy Gáspár rendkívül jelentős naplójegyzete is. Beöthy Zsoltnak, a Magyar Tudományos Akadémia alelnökének a nagyapja ugyanis naplót vezetett a város ostromáról. Beöthy Gáspár egyébként Jókai Mór keresztapja volt: „Rám nézve – írja Jókai – sokszorosan emlékezetes a Beöthy család. Anyáink kölcsönösen keresztanyák voltak, és valamennyi testvérével kereszttestvér vagyok. A Beöthy-háznak ifjanc diákkoromban mindennapos látogatója voltam.”

Beöthy Gáspárnak, a komáromi hajóbiztosító társaság pénztárosának, életeleme volt a pontosság. Nyolcas számú naplója az 1849-es esztendő megőrkítője. A tizenkészer tizenkilenc cm-es és harminc lapból álló füzetben a jegyzetek számozva és keltezve vannak. Igen érdekes pénzügyi, hadtörténeti és vallástörténeti adalékokra lelhetünk benne. Bőven szól a „Komáromi bankó”-ról is.

A kalendár azonban még januárt mutatja. Még nincsenek pénzügyi problémák Komáromban. De a háború már itt van, ahogy ezt megtudjuk Beöthy Gáspár naplójából: „1849. január 1-én estéli 6. és 7. óra közt a Komáromi Várkormány rendeletéből Horváth József őrnagy a Dunántúl erősség (Csillagvár, Sz. Z. megj.) parancsnoka a Majoromban létező 15 öl hosszú és 4 öl szélességű Buza Szalma Kazlomat Honvédjei által oly czélből, hogy az egyéb Majorságot a tűz által megsemmisíthesse – felgyújtotta.”

Az új esztendővel együtt tehát a háború is rátört Komáromra, vért és pusztulást, tengenyi szenvedést zúdítva a lakosságra. Komárom történetében az 1849-es esztendő valóban vérről van beírva, s a tragikus napok és hónapok örök mementőként idézik az ostrom borzalmaikat,

² Hadtörténeti Intézet Levéltára 1848–49. 6/351.

³ Országos Széchényi Könyvtár-Kisnyomtatványtár 1848/49. 23.

⁴ *Gracza György: A magyar szabadságharc története I. k. Lampel Róbert Kiadó, 1894. 360. old.*

kínjait, amit hét hónapon keresztül átélt katonája és polgár egyaránt. A háború környékére megmutatkozott az erőszakos intézkedésekben, rekvirálásokban. Beöthy Gáspár írja január 2-án: „...a felgyújtás előtti napon pedig 10 derék jármás ökrömet és 549 darab egy nyiretű finom gyapjújú Birkáimat a Lágeri Majoromon alóli közel létező Várerősségbe be hajtatta és erővel elfoglaltatta. – Ily rettenetes borzasztó nagy Csapással lepelt meg engemet az áldást, békességet és Szerencsét reánk hozni reményltem most feltetett 1849-diki Esztendőnek első és második napjai.”

A lakosság mentette, ami menthető. Mindenki volt valami féltlenivalója. Kinek élelme, ruhája, ékszere, s ami mindenkinek a legdrágább, az élete. A fogalmak és értékek átértékelődtek a körülzárt Komáromban. A kormánytól, a nagyvilágtól elzárva, valóságos kis városállam lett a Duna Gibraltárja. A lakosság élete, gondja, baja kiolvasható Váli Mari – Jókai unokahúga – feljegyzéseiből is. Megtudhatjuk, hogy miként mentette egy család kis vagyonkáját, családi ékszereit és őseitől örökölt kegyeletes relikviáit: „Nagymamám magáét – egy nagy ládába rakva a házi kertben ásta el, holdvilágos éjjel, kedves apám és Károly bátyám segítségével, aztán sphenótmaggal bevetette a kerti ágyat...”⁵

A főváros kiürítésével 1849 januárjában, a központi kormány gondoskodása, irányítása – az ostrom ideje alatt – megbénult. Komárom kénytelen volt önállóan intézkedni nemcsak a hadászati kérdésekben, de a gazdasági életét szabályozó pénzügyekben is. Elsősorban a kereskedelmet lehetővé tevő pénzjegyek előállítását kellett megoldani. A hónapokig tartó ostrom alatt a város maga gondoskodott az aprópénz előállításáról. Különösen az egészen apró címletek hiányoztak. Az ostromlott várban élők, de a kortársak is az általános pénzszűkérről tudósítanak. A kormány ugyan elegendő pénzzel látta el a várost, de főként százasokkal. A váltási nehézségek miatt a kereskedelmi élet megbénult és a katonaság zsoldfizetése is akadózott.

A Komáromi Értesítő hasábjain már 1849. január 11-én felvetődik az időszerű kérdés; Mack József tüzér őrnagy tollából: „Az apró bankóknak nagyobbakkal beváltása addig is még az előbbiekkal kellően ellátva lesz az ország, különösen Komárom városának jelenlegi állapotához célszerűség alkalmazva szükségessé válhat; mily módon történhetik ez legóvatosabban, arról gondolkodni legyen feladatunk”.

Hogy miért is vált égető kérdéssé az aprópénzek ügye, azt a számos visszaemlékező közül Szinnyei főhadnagy is megörökítette. Egyébként a nevezett honvédtiszt, a már bemutatott Beöthy Gáspár fiának, Zsigmondnak volt a sógora. Hiába álltak akár garmadába is a százasok, azokért semmit sem lehetett venni a piacon, sem a kocsmákban, amikor a katonaság zsoldja 8 krajcár volt. Ez volt ám igazán a bőség zavara. Mit is mond erről Szinnyei József? „1849. január 17. Ma csaknem egész nap pénzt váltottam, három százast; fáradtságom jutalma volt, hogy 10 frtot elszámoltam.”⁶ A beváltás még most némiképp sikerült a főhadnagy úrnak. Az aprópénz azonban egyre fogyott, és a hónap végére már kudarccal járt az ilyen pénzügyi kísérlet: „Január 31. Délután voltam pénzt váltani, de mint ezelőtt is, semmi sikerrel.”⁷ Szóval már ismételen hiúsult meg a beváltási kísérlet. Meg is állt az élet a piacon.

A Debrecenben székelő kormány és országgyűlés ugyan küldött pénzt, a futárok révén, de főként százasokat, azokkal aztán semmire sem mentek a komáromiak. Szinnyei főhadnagy

⁵ Váli Mari: Emlékeim Jókai Mórról. Szépirodalmi Kiadó Bp. 1955. 70. old.

⁶ Szinnyei József: Komárom 1848/49-ben. Aigner Lajos Kiadó. Bpest, 1887. 60. old.

⁷ U.o. 61. old.

szintén kitér az ilyen futárszolgálatos pénzküldeményre. Ugyanis Komáromot nem lehetett hermetikusan elvágni a külvilágtól. A rengeteg folyó: Duna, Vág-Duna, Nyitra, Zsitva, természetadta búvóhelyet biztosítottak a helyismerettel rendelkező futároknak. „Komáromy István kapitány... január 20-kán szerencsésen visszaérkezett Komáromba és hozott a vár szükségleteire 150 000 forintot”.⁸

A neves komáromi szerkesztő – Baranyay József – írja a helyi sajtó történetéről készült munkájában: „Sieglerék, az új nyomdatulajdonosok a vétel után hamarosan a nyomda fejlesztéséhez láttak. A komáromi nyomdát érte az a dicsőség, hogy a legelső vas nyomdagépet, amely magyar műhelyből kikerült, ebbe a nyomdába hozták...Ugyanis Pesten 1848-ban Wankó Dániel gépész és a pesti József hengermalom gépgyára és vasöntődéje készítette a legelső magyar kézisajtót, amely a komáromi Siegler nyomdába került, és azon a vár ostroma alatt még bankót is nyomtattak.”⁹

A komáromi bankóprést *Kősajtónak* nevezték. Felvetődik a kérdés, miért volt szükséges ilyen technikai megoldást választani, amikor már régen ólom szolgáltatva az anyagot a betűöntéshez. A szükség azonban törvényt bont. Ugyanis 1848. szeptember 17-én volt Komárom történetének legnagyobb tűzvésze. Hogy milyen károkkal járt, arról a kortársak és kutatók sorra megemlékeznek. Az előbb idézett Baranyay József írja: „Siegler testvérek nem bírhatták zavartalanul a volt Weinmüller nyomdát...Az óriási tűzvész, amely körülbelül 400 lakóházat, 5 templomot, a vármegye és a városházat, a kisdunai hidat, a kikötő 19 nagyhajóját, a szigeten 256 ölnyi tűzifát égetett porrá, a virágzó nyomdát is elpusztította. E rettenetes tűzvész úgy a régi, mint az új betűket hasznavehetetlen tömeggé olvasztotta össze. Elégett a raktár a papíryannyal együtt. A komáromi nyomda büszkesége, az első magyar kézisajtó annyira tönkrement, hogy csak tetemes költséggel lehetett helyreállítani. A nyomdatulajdonosok minden anyagi erejüket összeszedték, hogy azt elhamvadt nyomda minél előbb megkezdhesse működését.”¹⁰

⁸ U.o. 69. old.

⁹ Baranyai József: A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. Nagel Ottó Kiadó, Bpest, 1914. 38. old.

¹⁰ U.o. 39–40. old.

A pénzügyi helyzet komolyságára utal, hogy a technikai részletek lebonyolítására külön bizottságot hoztak létre: *Pénzváltás Ügyi bizottmány* – névvel. Az említett bizottmánynak az 1849. április 4-én tartott üléséről készült jegyzőkönyv az alábbiakról tanúskodik: „A forgalom az apró pénz eltunte miatt tökéletesen meg akadván, hogy ezen a fojtó bajon mielőbb segítve legyen, hogy a katonaság ne kellen fizetéseit azért egyszerre el pazarolni, mert a váltás miatt visszapénzt nem kaphat – a kiküldött Bizottmány határozata: Hogy apró jegyeket fog kibocsátani tíz ezer pengő forint értékig – mégpedig négy és nyolc pengő xros jegyeket. A jegyek külső alakja meghatározására Mazúr Pál százados Úr meg kérték, hogy javaslatát április 6-ka reggel tíz órára kormány biztos Úr lakásán tartandó bizottmányi ülés eleibe terjessze. Puky Miklós Elnök, Esterházy alezredes, Thaly őrnagy, Amtmann Jenő polgármester, Kathona Zsigmond városi képviselő.”¹¹

Mazúr százados új precíz és pontos katonának bizonyult. A rövid határidő ellenére elkészítette javaslatát, és letette a Pénzváltás Ügyi bizottmány asztalára. Minderről a bizottmány jegyzőkönyve hitelesen tanúskodik, április 6-án: „Mazúr mérnök százados Úr a reá bízott munkát be adván; a jegyek formájára át adott rajzra határoztatik úgy azon jegyek kisebb s nagyobb számára a vele nyújtott arányára rendeltetik. Mazúr százados Úr terve – tellyesen helybe hagyatik – azon észre vétellel; hogy a Jegyek formájára nézvést a Jegyek széle litografiroztassék –, a betűk pedig sajtóval nyomassanak az aláírások kivételével, melyek litografiroztassanak. Az ügynek kezelésére Monyay Tivadar – és Széky Dienes Urak megkéretnek. A nyolcz xrosok szélére veres – a négyeseké pedig zöldre litografizorva. Alá írva a Jegyek lesznek, Kormány Biztos és Monyay Tivadar Urak által. A foganatba vétel Kormány Biztos Úr által határoztatik meg. Monyay, Széky Uraknak meg hagyatik – hogy a jegyekkel munkálatokat... szabályozása foglalkoztassák.

Puky Miklós Elnök, Esterházy alezredes, Thaly őrnagy, Amtmann Jenő polgármester, Kathona Zsigmond városi képviselő.”¹²

Ezekben a napokban foglalták le a már említett nyomdagépet is. E témával foglalkozik Kupa Mihály numizmatikus is, amikor így értekezik: „E tények kiderülnek a „Só Házhoz utalványozott pénzek” 1849. április 10-i bejegyzései között két tételben „a Vár lithographiája felállítás költsége” 448 forint 49 krajcár és alatta 40 forint 1 krajcár szerepelnek.”¹³

Szinnyei József, a város krónikása, naplójában szintén kitér a nyomdagép felállítására, illetve annak költségvonatára: „Ápril. 11. Kosztolányi M. ezredes úrnak kiszolgáltattott azon összeg, mely a várbeli seregparancsnokság számára készített tábori könyomdært kiadatott 488.”¹⁴

Mazúr Pál százados 1849. április 17-én írásban jelenti Puky Miklós kormánybiztosnak: „a tegnapi napon kezemhez jutott Krivácsy Őrnagy Úr levelének értelmében az apró 8 – és 4 xros – váltó utalvány-jegyeknek, az itteni tábori könyomdába – kőbe vésett alakját, fentisztelt Kormány biztos urnak meghagyásához képest kövestül átküldeni s egyszermind minden e tárgyban kezeimnél lévő irományokat visszaszolgáltatni nem mulasztotta el.”¹⁵

Így kerülhetett sor az 1849. április 6-i dátummal készült nyolc krajcáros nyomására, melyeket Puky Miklós látott el aláírásával. A 8 krajcáros fehér papíron zöld könyomással készült, a szöveg és az aláírás fekete volt, mérete 62 x 54 mm.¹⁶ A szakirodalomban található feljegyzések szerint a 8 kr-ból 22 000 darab készült el.

Ostrom után, ostrom előtt

Az előzőekben kitértünk a készülő aprópénzre: a 4, valamint a 8 krajcárosra. Az utóbbi elkészültéről bőven szól a szakirodalom, a 4 kr-os bankóról azonban nem szól a krónika. Valószínű, hogy mindvégig csak terv maradt, mivel az elmúlt százötven év folyamán egyet-

¹¹ Kupa Mihály: A komáromi Kossuth-bakók (Kézirat)

¹² U.o.

¹³ U.o.

¹⁴ Szinnyei József: i. m. 431. old.

¹⁵ Kupa Mihály: i.m.

¹⁶ Ambrus Béla: Magyarország papírszükségpénzei 1723–1914-ig.

len példány sem került elő belőle. Kupa Mihály a következőképpen elemzi a város felszabadulását érintő időszakot: „A komáromi szükségpénzek eme fajtájának kibocsátásával foglalkozó történészek közül egyesek azt állítják, hogy Guyon tábornoknak április 21-i ostromzár áttörése után,¹⁷ a 8 krajcárosok nyomását – mint szükségtelen – megszüntették volna, de bizonyítékot erre vonatkozóan nem tudtak felhozni. Véleményem szerint, ez az állítás tévedés. Az ostromzár megszüntetése ugyanis sem a kiscímletű fémpénzeket nem varázsoltta elő, de a felszabadító északdunai hadsereg sem hozott magával annyi réz- és ezüst váltópénzt, 15 és 30 krajcáros kincstári utalványt, 1 és 2 forintos bankjegyet, de még 5 forintos államjegyet sem, hogy a Puky-bankókra Komárom megnövekedett pénzforgalmában ne lett volna továbbra is szükség. Ezt igazolják azok a továbbra is előforduló pénzjegydarabolások, amelyeknek egyetlen célja és indoka csak az lehetett, hogy még mindig nem volt elég aprópénz.

1849. április 26-a és július 13-a között ostrommentes volt Komárom élete és ezt az időközt a kormányzat is felhasználta, hogy ellássa újabb felszereléssel, élelemmel, lőszerrel és – a rendelkezésre álló lehetőségekhez képest – pénzzel a várat. Erre annál nagyobb szükség volt, mert ekkor már 45 000 honvéd tartózkodott Komáromban Görgey fővezér parancsnoksága alatt. A pénzellátmány zöme ismét felválthatatlan százforintosokból állt, de ezek mennyisége sem érte el a szükségést...¹⁸

Görgey serege – a sikertelen július 2-i, és 11-i kitörés után – július 13-án, a Duna bal partján, hagyta el Komáromot. Komáromban maradt Klapka a vár védelmére, a II. és VIII. hadtesttel. A védősereg állt 22 zászlóaljából, 14 huszárszázadból, 48 táborigyűléssel és 350 várágyúval felszerelve. A komáromi védősereg összlétszáma 18 ezer katona. Ennyi embert kellett fizetni, nem beszélve a civil lakosság pénzszükségletéről. Megismétlődtek az esztendő tavaszáról már jól ismert képek. Nagycímletű pénzek voltak, de azzal nemigen lehetett vásárolni, a már ismert okok miatt. Így aztán nem volt más választása a kormánybiztosnak és a várparancsnoknak, mint hogy ismét üzembe léptesse a pénzsajtót. Szerencse, hogy még mindig bent volt az Öreg-várban. A várkormányzat Szerelmey Miklós kitűnő litográfusra bízta a védőseregben – 5 és 10 krajcárosokat nyomtatott a következő felirattal: 5 (vagy 10) pengő kr. állami pénzjegyekért beváltható minden szombaton várbeli hivatalnál. Komáromban július 13-án 1849. Kormánybiztos Ujházy László. Kétoldalt pedig Komáromi helybeli váltó pénz körirattal.

Az újabb Komáromi bankó forgalmazása „Nyílt rendelet”-tel történt: „Folyó hó 21-től kezdve komáromi helybeli apró váltó 5 és 10 pengőkrajcáros jegyek fognak a hadi és erődítési pénztáraknál – de egyedül katonai díjak s munkások fizetéséül az eddig elkészülhetett összeghez aránylag – kiadatni. Ezen váltópénzjegyek egyedüli célja lévén a helybeli apróbb pénzforgalmak elősegítése, forgalmuk Komárom vára s városára van szorítva. Csak olyan mennyiségben fognak kiadatni, a mennyi beváltó alapösszegül mindenkoron valósággal le lesz téve közálladalmi pénzjegyekben, az alább megnevezett váltóhivatalnál. A be- s visszaváltás, nem mint a bankjegyeken áll szombaton, hanem a közönség könnyebbégéül vasárnap reggel 7 órától 12 óráig. Kardhordó József beváltó hivatalnoknál Nádor utcában 166. sz. alatt történik.

„Minden Komárom vára s városa környékében lévő személy, ezen váltópénzjegyeket 5 s illetőleg 10 ezüstpengő krajcár értékben elfogadni tartozik.

Ki ezt nem teendő, vagy ezen váltópénzjegyeket hamisítani merészné, annak bírása a rögtönítélő hatalom, büntetése halál!

Komáromban, 1849. július 20-án.

Komáromi t.h. kormányb. Ujházy László.

A vár és hadsereg főparancsnoka Klapka tábornok.¹⁹

¹⁷ 1849 április 20-án Guyon tábornok vezetésével a Nyitra folyó mocsarain át egy huszárszázaknak sikerült bejutni az ostromlott várba.

¹⁸ Kupa Mihály: i.m.

¹⁹ Szimyei József: i. m. 230–231. old.

Klapka tábornok maga is kitér a komáromi szükségpénz nyomására, amikor *Emlékeimből* című művében így ír: „Hogy az apró papírpénz dolgában uralkodó bajon segítve legyen, sajtót állítottunk fel, mely öt- és tízkrajcáros papírjegyeket bocsátott ki, azokat aztán bizonyos napokon bankjegyekre be lehetett váltani. Ezek »Komáromi váltópénz« felirattal s Ujházy László aláírásával voltak ellátva. Szerelmey vezérkari őrnagy, kitűnő litográf, készítette az ehhez szükséges lapokat, és vezette a sajtó működését.”²⁰

Nyomják a forintokat

Az 5 és 10 krajcárosok forgalomba hozatalával megoldódott az aprópénz dolga. Rövidesen azonban a nagyobb címletekben mutatkozott hiány. Mielőtt azonban rátérnénk a forintosok nyomására, hallgassuk meg Jókait, aki részletesen leírja a komáromi pénznyomdát: „A komáromi belső várban volt a tábori pénztár elszállásolva, abba a kazamata boltba, melynek ablakát egy ágyúnak szánt lönyilás képezi; kívül is, belül is vasráccsal ellátva, az is a Dunára torkollik; négy öles meredek fal van alatta. A pincebolt ajtaja kovácsolt vasból van, hármas zárral, előtte két honvéd strázsál szuronyos fegyverrel. Azonkívül őrzí az ajtót a kulcsár, nehéz kulcsokat emelve a markában. Ez bocsátja be a látogatókat.”²¹

Most pedig térjünk rá a nagycímletű komáromi pénzek előállítására. Az előkészületek még Görgey jelenlétében megindultak. A főszerep kormánybiztosa, Ludvig János, már június 30-án Duschek pénzügyminiszterhez fordul tervezetével: „Leküldöm Szerelmeyt, hogy pénzügyminiszter úrral a bankjegyek iránt értekezzen és utasítását kikérje. Képtelen vagyok öt leküldeni, mivel egynéhány órai késedelem az értekezést, és a bankjegy készítési kellékeknek bevásárlását lehetetlenné tenné. Nem használ semmi okoskodás. A pénzügyminiszter úr pénzt nem küldhet, a kormánytól hosszabb ideig el leendünk szakasztva és hadsereg által az itteni operatioért elhagyni annyi volna mint bizonyosan veszteni. Lássá el a pénzügyminiszter úr Szerelmeyt a szakmai ismeretekkel és küldjön ide egy oly egyént, melly az ellenőrséget viendi. Hiszem, hogy a kért Comité feljövend s feljövételével késni nem fog.”²²

A pénzügyi probléma komolyságára utal, hogy Ludvig János egyúttal az ország kormányzójánál, Kossuthnál is interveniót, még ugyanezen a napon: „Ne késsetek a pénz iránti felhatalmazással...”²³

Ujházy felhatalmazása az „álladalmi fizetési eszközök” nyomására 5 millió forint értékig terjedt, 2 és 10 frt-os címletekben. Ezen felhatalmazás alapján a haditanács augusztus 16-án határozott a pénzjegy nyomásáról. Az újabb pénznyomási műveletet Szerelmey Miklós, illetve a már említettek végezték. Fekete nyomással készült fehér papíron. A bankjegyeken Kossuth Lajos és Szemere Bertalan miniszterelnök nevei olvashatók. Július 1-i dátum szerepel rajtuk, annak ellenére, hogy csak augusztus 16-a után nyomták. Méretük 120 x 82 mm., illetve 135 x 105 mm volt. E nagyobb címletek nyomólemezei tehát már július 1-én készek voltak Pesten. Ezeket bocsátották Szerelmey rendelkezésére. Mivel a kormány is nyomtatott ugyanilyen címleteket, ugyanezzel a rajzzal, a Komáromban készült példányokra felkerült a kormánybiztos monogramja: UL – Ujházy László. Hogy összesen milyen értékben állítottak elő ilyen nagy címleteket, arról eltérőek az adatok. Kupa Mihály így összegzi a komáromi hadipénznyomda teljesítményét: „A várbeli tábori nyomda 1849. július elejétől szeptember végéig a váltópénzjegyekből összesen 89 226 forint 20 krajcárt, a kincstári utalványokból augusztus 16-ától szeptember végéig mintegy egymillió pengőforint értékűt állított elő.”²⁴

H. Szabó Lajos: „A szabadságharc és az emigráció pénzei, kitüntetései” című tanulmányában viszont arról számol be, hogy kevesebbet nyomott e nagy címletekből a komáromi nyomda: „Az említett pénzjegyekből (2 és 10 frt. Sz. Z. megj.) fehér papíron fekete nyomással 710 744 forint értékű bankó készület el.”²⁵ Míg Hamary Dániel a védősereg tüzértisztje arról

²⁰ Klapka György: *Emlékeimből*. Szépirodalmi Kiadó Bpest, 1986. 182. old.

²¹ Jókai Mór: *A mi lengyelünk*. Szépirodalmi Kiadó Bpest, 1961. 171. old.

²² Kupa Mihály: i. m.

²³ U.o.

²⁴ U.o.

²⁵ H. Szabó László: *A szabadságharc és az emigráció pénzei, kitüntetései 1848–1866*. Pápa, 1995. 21. old.

tanúskodik, hogy a kapituláció, azaz a beváltás pillanatában 747 790 forint volt Komáromban a pénzállomány.²⁶

A komáromi bankó becsülete

Nem volt valami nagy bizalom Komáromban a helyi váltópénz iránt. Hogy is lett volna, hiszen csak egy darab közönséges fehér papírra nyomták. Hátsó oldala semmiféle értéket nem árult el magáról. Aki csak tehette, a legrövidebb időn belül túladott rajta, azaz átváltotta közállamipénzre, az ún. Kossuth-bankóra. A jobb körökben csak úgy emlegették ezeket a krajcárokat, ami sokat elárult nem létező renoméjéről: *árvík könnye*. A piacon meg a kocsmákban már egészen más titlust kapott, ez is önmagáért beszélt: *suviksz*. Ami ugyebár a cipőpasztán lévő címkét jelentette. Pedig ha tudták volna jó eleink, hogy a lenézett papírdarab milyen érték lesz pár hónap múlva.

Így érthető, hogy miért kellett a szuronyok erejével nyomatékositani a szükségpénzek hitelét. Sőt, az 1849. július 20-án kiadott „Nyílt rendelet”-ben a lakosságot arról igyekezett megnyugtanni Ujházy kormánybiztos, hogy csak a letétbe helyezett közállamipénzjegyek arányában lesz kiadva szükségpénz. Ezért is ragadott meg minden lehetőséget a várkormányzat, hogy pénzhez jusson, és annak arányában nyomjanak helyi pénzt. Bár a nyomdagép bírta volna a dolgát, papír is lett volna elegendő, csak a bizalom fedezetéből volt kevés. Ez a pénzügy-etikai magatartás rávilágít Komárom vára felelőseinek, Ujházy kormánybiztosnak és Klapka tábornoknak korrekt magatartására.

Közben Komárom felett egyre jobban beborult az ég. A világosi fegyverletétel után, az egyesült osztrák-orosz hadsereg hatalmas túlerőt koncentrált a „Duna Gibraltárjára”-nak ostromára.

Haynau 1849. szeptember 26-án, ácsi főhadiszállásáról küldi Klapkának az újabb felszólítást a tárgyalásokra. Másnap létrejött a találkozó a két sereg vezérkara között, mégpedig a Komárom és Ács község közötti Harkály pusztán. Itt Klapka nem vett részt a tárgyalásokon. A megegyezést csak később írta alá. A végérvényes formába öntött szerződésnek – amely kilenc pontból állt – különösen az első és a negyedik pontja érdemel kiemelés. Az 1. pont minden várvédőnek menlevelet biztosított: „Geleitschein” névvel.

A 4. pontnak értekezésünk tárgyát illetően volt nagy jelentősége. Ugyanis intézkedett a komáromi szükségpénzek beváltásáról: „A várőrségnek, kincstári utalványok kiadása által

²⁶ Hamary Dániel: Komáromi napok 1849-ben, Klapka György honvédtábornok alatt. Pest, 1869. Heckenast Gusztáv, 129. old.

előidézett kötelezettségei kiegyenlítésére 500 ezer pengő forintot fizetnek osztrák bankjegyekben." Így jött el az igazság pillanata, így kapott satisfactiot az eddig lenézett szükegépénz. Most aztán sajnálkozhattak mindazok, akik eddig úgy siettek megszabadulni a komáromi hadi pénztár által gyártott pénzekről.

A beváltás körülményeivel és menetével érdemes külön foglalkoznunk.

Gyulai Rudolf, a kiváló komáromi tanár írja: „Windischgrätz hg. még 1849. március 12-én elrendelte a magyar 1 és 2 frtos bankjegyeknek 4 millió frt erejéig való beváltását, de a beváltás utolsó határidejét április utolsó napjára tűzte ki. Az ostromzár által bekerített Komárom lakossága azonban e rendeletről mit sem tudott. Helyzetével vissza is éltek. Az ország minden részéből tódultak ide kereskedők, legkivált zsidók, és összevásároltak tücsköt-bogarat, hogy magyar pénzükhöz túladhassanak. A beváltásra jelentkezőknek kivétel nélkül kifizette az akkori osztrák kormány a 4 milliót. A szegény komáromiak elmulasztották a határidőt.”²⁷

Beöthy László, hadbíró főhadnagy, e kérdést tárgyalva a következőket rögzítette: „E hó 5-étől (október, Sz. Z. megj.) 20-áig tartott az Ujháziféle utalványok beváltása, mik helyett 100-ért 50 frt fizettetett. Amaz 500 000 frtnyi austriai bankjegyet leginkább főlemészte a honvédsereg által bírt utalványok beváltása: úgy annyira, hogy a kiosztásról szóló hivatalos jelentés szerint a polgári kezekben volt utalványok beváltására összesen csak 117 387 p. frtnyi osztrák bankjegy fordítatott...”²⁸

A közálladalmi magyar bankjegyeket ellenszolgáltatás nélkül szedték be.

Váli Mari, Jókai kishúga is bőven foglalkozik a fegyverletétellel, illetve azzal összefüggésben a szükségpénz beváltásával: „...Második feltétel pedig az volt, hogy az Ujházy-bankókat kötelesek az elfoglalók fele értékben beváltani...”

A vár kapitulációjának kihirdetése egy szomorú, esős őszi napon történt... Ugyanazon nap délutánján kivonult az egész helyőrség és nemzetőrség a Cigánymezőre... s ott lerakták fegyvereiket... A Szombati és Tolnai utcán vonult végig ez a kimondhatatlanul szomorú temetési menet... A magyar nemzet szabadságának temetési menete!...

Elfeledheti-e ezt a délutánt valaki, aki átélte?... A fekete posztóval bevont dobok pörgésének gyászos hangja... a sírva masírozó katonák... a katonákat kísérő zokogó közönség... örökkétartó emlékekkel bevésődhetek a lelkekbe...

Másnap reggel pedig az lett kidobolva, hogy egy huszonnégy óra leforgása alatt be kell vinni a városházára minden magyar bankjegyet és mindenemű fegyvert... Másnap reggel ember ember hátán tolongott, úgy sietett mindenki beszállítani pénzét...”²⁹

Értekezésünk során már találkozhattunk Beöthy Gáspár nevével, illetve a naplójából vett idézetekkel. E helytörténeti szempontból óriási jelentőségű napló – ami egyébként az egész szabadságharc időszakát felöleli – részletesen szól a pénzek beadásáról is:

No. 265. – „1849. okt. 5-én kihirdetett: hogy az itteni Várban készült – úgy nevezett Ujházy Magyar Bank jegyek, fele értékükben a Város házánál beváltatnak.

266. 5-én – A Város házánál pénzváltó bizottmánynak, az itteni várban készült úgy nevezett Ujházy féle 10 pftosaimat 410 p. ftok-ból álló Bank jegyeimet a beváltás végett bé adtam, mellyeknek értékét felére adekválván – ez által elvesztettem 205 pftot.

337. 22-én – A Várkomány mai napi dél előtti órákba a Vár alatt azon Egy Millió 5. száz 50 egynéhány ezer pengő ftoit tevő Magyar Bank jegyeket mellyeket a Komáromi lakosság Ó Cs. K. Felsőge rendelete következtében kénytelen volt a Várba bé adni – nyilvánosan elégette; melly összegbe énnékem is 14687 pftom és 30. Krom volt.”

Dr. Szénássy Zoltán

²⁷ Gyulai Rudolf: A második Ratio Educationis korszaka. A Pannonhalmi Sz. Benedek-rend komáromi négyosztályú gimnáziumának értesítője az 1895/96. isk. évről. Komárom, Rónai Frigyes Könyvnyomdája 1896. 37. old.

²⁸ Beöthy László: Romemlékek. Komárom, 1851. 34. old.

²⁹ Váli Mari: i.m. 94–95. old.